

**ЕРӨНХИЙ САЙДЫН МЭДЭЭЛЭЛ, АСУУЛТ ХАРИУЛТЫН ДЭГИЙН ЗАРИМ
ЗОХИЦУУЛАЛТ: БУСАД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА**

(Харьцуулсан судалгаа)

*Ц.Норовдондог (Ph.D), Р.Нургүл,
Б.Батцэцэг, Б.Туул, П.Уранчимэг*

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ

ЕРӨНХИЙ САЙДЫН МЭДЭЭЛЭЛ, АСУУЛТ ХАРИУЛТЫН ДЭГИЙН ЗАРИМ
ЗОХИЦУУЛАЛТ: БУСАД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

1. ИХ БРИТАНИ
2. ИРЛАНД УЛС
3. КАНАД УЛС
4. АВСТРАЛИЙН ХОЛБООНЫ УЛС

ХАВСРАЛТ. БУСАД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГЫН ХАРЬЦУУЛАЛТ

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

УДИРТГАЛ

Судалгааны захиалгын дагуу “Ерөнхий сайдын мэдээлэл, асуулт хариултын дэгийн зарим зохицуулалт: бусад орнуудын туршлага” сэдэвт судалгааны ажлыг Парламентын судалгаа, сургалтын хүрээлэнд гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго: Парламентын нэгдсэн чуулганд Ерөнхий сайд мэдээлэл хийх, гишүүдийн асуултад хариулах дэгийн зохицуулалтын хүрээнд Ерөнхий сайд болон сайд нар Ерөнхий сайдын (Засгийн газрын) цагт нэгдсэн чуулганы хуралдаанд хэрхэн оролцож мэдээлэл хийдэг, асуулт хариултыг ямар дэгээр явуулдаг, парламентын олонх болон цөөнхийн зүгээс хэрхэн асуулт асууж хариулт авдаг зэрэг зарим тодорхой асуудлаар бусад орнуудын туршлагыг судалж харьцуулсан судалгаа хийх.

Судалгааны хамрах хүрээ: Судалгаанд Ерөнхий сайдын мэдээлэл, асуулт хариултыг парламентын хяналтын уламжлалт аргад тулгуурлан явуулж байгаа Их Британи, Ирланд болон Канад, Австрали зэрэг 4 орны туршлагыг дэлгэрүүлэн судалснаас гадна Сингапур, Малайз, Герман, Болгар улсуудын туршлагыг тоймлон авч үзсэн болно. Сэдвийн хүрээнд захиалагчаас ирүүлсэн хүсэлтийн дагуу Ерөнхий сайдаас парламентын чуулганд оролцож мэдээлэл хийх, гишүүдийн асуултанд хариулах, өөрийгөө төлөөлүүлэх болон бусад сайд нарыг оролцуулахтай холбоотой дэгийн асуудлуудыг нарийвчлан судалсан бөгөөд мэдээллийг дараах 2 багц асуудлын хүрээнд нэгтгэж, харьцуулалт хийсэн болно. Үүнд:

1. Ерөнхий сайдын мэдээллийн цагт парламентын гишүүд Ерөнхий сайдаас асуулт асууж хариулт авах дэгийн зарим асуудал (олонх асуулт асуудаг эсэх, асуулт хариултын дараалал ба хугацааны хязгаарлалт)
2. Ерөнхий сайдын мэдээллийн цагт Ерөнхий сайд хэрхэн оролцдог талаар (Ерөнхий сайд биечлэн оролцох, бусад сайд нараар өөрийгөө төлөөлүүлэх, бусад сайд нар байлцах, Ерөнхий сайд өөрөө оролцох боломжгүй тохиолдлууд)

Судалгааны явцад Ерөнхий сайдын мэдээллийн цаг нь яагаад парламентын хяналтын чухал арга хэрэгсэлд тооцогддог, дэлхийн улс орнуудын парламентууд энэхүү арга хэрэгслийг хэрхэн нутагшуулж, ашиглаж байгаа талаарх Олон улсын парламентын холбоо (IPU) болон бусад судлаачдын гаргасан харьцуулсан судалгааг ашигласан болно.

Судалгааны арга зүй: Судалгааг гүйцэтгэхдээ холбогдох мэдээллийг гадаад хэлнээс хөрвүүлэх, судалгааны захиалгад өгсөн асуултуудын хүрээнд мэдээллийг судлах, нэгтгэн дүгнэх, харьцуулах зэрэг арга зүйг ашиглав.

Keyword: *prime minister question time, question time*

Түлхүүр үг: *Ерөнхий сайдын асуултын цаг, асуултын цаг*

UIN.MN
СУДАЛГААНЫ САН

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Парламентын ардчилалд Ерөнхий сайд болон парламент хоорондын харилцааны асуудал чухал үүрэгтэй. Дэлхийн улс орнуудын парламент дахь Ерөнхий сайдын цаг нь парламентаас баталсан бодлого, хөтөлбөрийг Засгийн газар хэрхэн хэрэгжүүлж, ямар үр дүнд хүрч байгааг асууж танилцах, нэгдсэн ойлголцолд хүрэх, шуурхай арга хэмжээ авч үр дүнд хүрэх зорилгод чиглэгдэнэ. Парламентаас Ерөнхий сайдыг асуух ажиллагааны арга механизм, түүний төрлүүд улс орон бүрд харилцан адилгүй байна. Тухайлбал, Их Британийн парламент дахь “Ерөнхий сайдын цаг” хэмээх асуулт хариултын цаг бол Ерөнхий сайдаас асуулт асуух уламжлалт хэлбэрт тооцогддог.

Монгол Улсын Үндсэн хуулиар тогтоосон засаглалын эрх мэдлийн хуваарилалтын дагуу хууль тогтоох байгууллагаас гүйцэтгэх засаглалд хяналт тавих нэгэн чухал арга хэрэгсэл бол Ерөнхий сайдын мэдээлэл, асуулт хариултын ажиллагаа юм.

Одоо хүчин төгөлдөр мөрдөж буй Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль, Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд зохицуулснаар чуулганы хуралдаан дахь Ерөнхий сайдын мэдээллийн үеэр зөвхөн цөөнх асуулт асуудаг нь олонхын зүгээс Засгийн газрын үйл ажиллагаанд хяналт тавихад тодорхой хүндрэлүүдийг үүсгэж байна гэж үзсэн. Ялангуяа 2019 онд Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт өөрчлөлтөөр Ерөнхий сайдын эрх мэдлийг нэмэгдүүлж, УИХ-ын зарим тодорхой эрхийг хязгаарласан энэ үед олонхын зүгээс Ерөнхий сайдын мэдээллийн үеэр асуулт асууж хариулт авах эрхийг нээх шаардлагатай байна гэж захиалагчийн зүгээс үзэж чиглүүлэх асуултуудыг асуусан учраас энэхүү асуултуудын хүрээнд судалгааг гүйцэтгэв.

Олон улсын нийтлэг туршлага

Олон Улсын Парламентын Холбоо (IPU)-ноос 2007 онд хийсэн “Парламентаас Засгийн газарт хяналт тавих арга хэрэгслүүд”⁵⁰ сэдэвт судалгааны хүрээнд дэлхийн 88 орны парламентын хяналтын арга хэрэгслүүдийг судалж харьцуулсан мэдээлэл бэлтгэсэн бөгөөд энэхүү судалгаанаас үзэхэд Ерөнхий сайдаас парламентад мэдээлэл хийх дараах 3 хэлбэр байна. Үүнд:

- Парламентын чуулганд шинээр байгуулагдсан Засгийн газрын тэргүүний мэдээллийг сонсох;
- Парламентын чуулганы нээлтэн дээр Засгийн газрын тэргүүн үг хэлэх;
- Парламентын чуулганд Ерөнхий сайдын мэдээллийг сонсож, асуулт асууж хариулт авах (Ерөнхий сайдын цаг).

2017 онд Лондонгийн их сургуульд докторын зэрэг хамгаалсан Ruhandra Serban-ны “Парламентын ардчилал дахь Ерөнхий сайдын асуулга: Дэг, практик үйл ажиллагаа”⁵¹ сэдэвт судалгааны ажлын зарим харьцуулсан мэдээлэл, дүгнэлтийг энэхүү судалгаанд ашиглав.

Судалгааны сэдэв нь парламентын чуулганаар Ерөнхий сайдыг сонсох дэгийн зохицуулалтыг харьцуулан судлахад чиглэгдсэн ба нийт 31 орны парламентыг хамруулж, холбогдох асуудлаар судалгааны асуулга, зөвлөлдөх уулзалтуудыг хийсэн байна.

Судалгааны үр дүнд Ерөнхий сайдаас асуух “Хамтын буюу Засгийн газрын гишүүд хамтран хариулах хэлбэр”, “Ганцаарчилсан буюу зөвхөн Ерөнхий сайд хариулах хэлбэр”-ийг судлаач тодорхойлсон байх бөгөөд аль хэлбэрийг сонгосноос шалтгаалан Ерөнхий сайдын асуулт хариултын дэг өөр өөр байна хэмээн судлаач дүгнэсэн. Тухайлбал, Канад

⁵⁰ <http://archive.ipu.org/pdf/publications/oversight08-e.pdf>

⁵¹ https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10090111/9/Serban_10090111_Thesis_revised.pdf

(Question period), Австрали (Question time) улсад хамтын асуулга буюу Ерөнхий сайдыг засгийн газрын сайд нартай нь цуг дуудаж асуудаг бол Их Британи (Prime Minister's Question), Ирланд (Oral Questions to the Taoiseach) улсад ганцаарчилсан асуулга буюу Ерөнхий сайдаас ганцаарчлан асуух хэлбэрийг ашигладаг байна.

Судалгаанд авагдсан орнуудын туршлагыг тоймлон авч үзвэл

Их Британи болон Ирланд Улс нь Вэстминстерийн уламжлалт загварыг хадгалсан бөгөөд Их Британид “Ерөнхий сайдын асуултын цаг”, Ирландад “Аман асуултын цаг” гэж нэрлэдэг. Эдгээр орнуудад асуултын цагт зөвхөн Ерөнхий сайд гишүүдийн асуултад хариулдаг. Тэгвэл Канад, Австрали улсад “Асуултын цаг” гэж нэрлэх бөгөөд Ерөнхий сайд болон сайдууд хариулдаг онцлогтой байна.

Асуултын цагт Ерөнхий сайд (сайд)-аас асуулт асууж хариулах процесс нь Вестминстерийн загвартай орнуудад дэгийн зохицуулалтын практик гарын авлага болон уламжлалын хослолоор зохицуулагдаж байна. Парламентын дэгээс гадна парламентын үйл ажиллагаанд удирдамж болгон ашигладаг хүлээн зөвшөөрөгдсөн эх сурвалжууд байдаг.

Парламентын үйл ажиллагааны үе үеийн туршлагыг агуулдаг эмхэтгэлийг парламентын нарийн бичгийн дарга нар бичдэг бөгөөд процедурын хөгжлийг тусган шинэчилсэн хэвлэлийг үе үе хэвлүүлдэг. Эдгээр эмхэтгэлүүдэд өмнө байгаагүй нөхцөл байдал үүсэхэд Парламентын дарга нарын гаргаж байсан шийдвэрүүдийг мөн тэмдэглэсэн байдаг. Энэ нь хууль, журамд тусгаагүй асуудлыг зохицуулахад ашиглагддаг байна. Жишээлбэл, Канадын Нийтийн танхимын Асуултын цагт гишүүдийн асуулт асуух дарааллын талаар Нийтийн танхимын дэгийн зохицуулалтад заагаагүй бөгөөд үүнийг уламжлалт туршлагаар зохицуулдаг.

Судалгаанд авагдсан Их Британи, Канад, Австрали улсуудад Парламентын дэгийн зохицуулалтад тусгаагүй асуудлыг дараах үндсэн эмхэтгэлүүдийг ашиглан зохицуулж байна. Үүнд: Их Британийн Erskine May, Канадын Нийтийн танхимын журам ба практик, Австралийн Төлөөлөгчдийн танхимын практик зэрэг нь орно. Харин Ирландад дээрх 3 улстай адил төстэй эмхэтгэл байдаггүй бөгөөд асуулт хариултын процесс нь Дайл Эйранны дэгийн дагуу зохицуулагдаж байна.

Судалгаанд авсан 4 орны хувьд Ерөнхий сайдад асуулт тавихад парламент дахь олонх, цөөнхийн гишүүд аль аль нь асуулт асуух эрхтэй байна.

Аль ч орны хувьд цөөнх буюу сөрөг хүчний гишүүдэд асуулт асуух дараалал, асуултын тооны хувьд давуу эрх олгодог боловч олонх буюу эрх баригч намын гишүүдийн асуух эрх нээлттэй.

Ерөнхий сайдаас асуулт асуухад олонхын гишүүдийн оролцоо дээрх 4 оронд ялгаатай байна. Их Британид Ерөнхий сайдаас олонхын гишүүд сөрөг хүчний гишүүдээс дутахгүй олон асуулт асуудаг бөгөөд асуултын агуулга нь ихэвчлэн мэдээллийн шинжтэй байдаг байна. Тухайлбал, Ruhandra Serban-ы судалгаанд тэмдэглэснээр Ерөнхий сайдад тавьсан нийт асуултын 42% нь олонхын гишүүдээс тавигдсан байна. Харин Австралид парламентын олонх нь Ерөнхий сайд гэхээс илүү Засгийн газрын сайд нарт түлхүү асуулт тавьдаг. Тухайлбал, олонхоос асуусан 250 асуултын 41 (16%) нь Ерөнхий сайдад хандсан байна. Тэгвэл Ирланд, Канадад олонхын гишүүд харьцангуй цөөн асуулт тавьдаг болох нь судалгаанаас харагдаж байна.⁵²

⁵² Serban, Ruxandra; (2020) Questioning Prime Ministers: Procedures, Practices and Functions in Parliamentary Democracies. Doctoral thesis (Ph.D), UCL (University College London)
https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10090111/9/Serban_10090111_Thesis_revised.pdf

Судалгаанд хамрагдсан орнуудад асуултыг хэрхэн асуух байдал нь зарим талаараа ялгаатай байна. Тухайлбал, асуултыг урьдчилан мэдэгддэг үү, эсхүл шууд асуудаг уу, мөн асуулт асуух болон хариулах хугацаанд хязгаарлалт тавьдаг уу гэх мэт.

Их Британид Ерөнхий сайдад тавих асуултыг заавал бичгээр урьдчилан мэдэгдэх шаардлагагүй. Асуулт асуух хүсэлтэй гишүүд өмнөх долоо хоногийн Пүрэв гарагт багтаан нэрээ өгдөг. Тэдгээрээс санамсаргүй түүврийн аргаар сонгогдсон гишүүд Ерөнхий сайдаас асуулт асууна.

Харин Ирландад гишүүд асуултаа урьдчилан бичгээр илгээдэг бөгөөд асуух асуултыг сонгох ажлыг парламентын дарга удирдан хийх, асуултууд Дайл Эйранны дэгтэй нийцэж байгаа эсэхийг хянадаг байна. Нэмэлт асуултууд нь бичгээр урьдчилан мэдэгдсэн асуулттай холбоотой байх ёстой.

Дээрх 2 улсад асуултад Ерөнхий сайд хариулдаг бол Канад, Австрали улсуудын хувьд асуултын цагт Ерөнхий сайдаас гадна сайдууд оролцож хамтын зарчмаар асуултад хариулдаг. Асуулт асуухад эдгээр улсын аль аль нь бичгээр урьдчилан мэдэгдэх шаардлагагүй байдгаараа Их Британитай төстэй байна.

Асуулт хариултын хугацаа маш богино байдаг учраас цагийг үр дүнтэй ашиглах нь чухал байдаг.

Хүснэгт 1. Судалгаанд авагдсан орнуудын асуултын цагт асуулт асуух, хариулах хугацаа

Улсын нэр	Асуулт асуух хугацаа	Хариулах хугацаа
Их Британи	Тодорхой заагаагүй	1 мин (Erskine May-д зааснаар) ¹
Ирланд	Тодорхой заагаагүй.	3 мин, нэмэлт асуултад 90 сек
Австрали	Засгийн газрын болон Сөрөг хүчний гишүүд 30 сек, бусад гишүүд 45 сек	5 мин
Канад	35 сек	35 сек

Эх сурвалж: Serban, Ruxandra; (2020) Questioning Prime Ministers: Procedures, Practices and Functions in Parliamentary Democracies. Doctoral thesis (Ph.D), UCL (University College London https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10090111/9/Serban_10090111_Thesis_revised.pdf

¹Тайлбар: Их Британид Erskine May нь “Парламентын дэгийн Библи” гэж нэрлэгддэг бөгөөд парламентын үйл ажиллагааны талаарх практик туршлагыг агуулдаг. Энэ нь парламентын гишүүд болон ажилтнуудад, бусад хүмүүст практик гарын авлага болдог бөгөөд парламентын процедурын удирдамж болгон ашигладаг.

Австрали Улсын хувьд асуултад богино хугацааны хязгаарлалт тавьдаг ч хариулахад арай илүү хугацаа өгдөг. Тиймээс асуултууд нь маш товч бөгөөд хариултууд нь богино ярианы хэлбэртэй байдаг. Канадад цагийн хязгаарлалт нь илүү хатуу байдаг тул асуулт, хариулт хоёулаа маш товчхон байна. Энэ нь асуултын цагт илүү олон асуулт асуух боломжийг бий болгодог.

Богино хугацааны хязгаарлалт нь сэдэв тус бүрээр илүү олон асуулт асуух боломжийг олгодог ч зарим судлаачид үүнд шүүмжлэлтэй хандаж байна. Тэдний үзэж байгаагаар богино хугацааны хязгаарлалт нь гишүүдийг нягтлан шалгахын оронд улс төрийн оноо авах, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр шуугиан дэгдээх зорилготой товч асуулт асуухад түлхэц болно гэж үздэг (Райн, 2009; Чонг, 2008).

Их Британид асуулт тавих хугацааг заагаагүй бөгөөд зөвхөн асуулт асуух гишүүдийн тоо (15) болон Ерөнхий сайдын цагийн нийт үргэлжлэх хугацаа (30 минут) зэргийг тодорхой заасан байна. Erskine May-д зааснаар асуултад хариулах хугацаа 1 минут үргэлжилнэ.

Ирландад асуулт тавих хугацааг заагаагүй, үндсэн (3 мин) болон нэмэлт (90 сек) асуултад хариулах хугацааг заасан байдаг. Асуултын цагийн нийт үргэлжлэх хугацаа 45 минутаас хэтрэхгүй байхаар зохицуулжээ.

Асуултын цагт Ерөнхий сайдын оролцоо чухал асуудлын нэг байдаг. Судалгаанд авагдсан орнуудаас Их Британи, Ирландад зөвхөн Ерөнхий сайд гишүүдийн тавьсан асуултад нэг бүрчлэн хариулдаг бол Канад, Австралид Ерөнхий сайд, сайд нар хамтран хариулах зарчмыг хэрэгжүүлдэг.

Тэгвэл сайд нар Ерөнхий сайдын хамтаар оролцдог, хамтын зарчмаар гишүүдийн асуултад хариулдаг эдгээр орнуудын хувьд Ерөнхий сайдыг заавал өөрөө оролцох, заавал өөрөө асуултад хариулахыг шаарддаг уу, бодит байдал дээр Ерөнхий сайдын оролцоо ямар байсан бэ гэдэг асуудал сонирхол татаж байна. Судалгаанаас үзэхэд, Ерөнхий сайдыг заавал оролцохыг шаарддаггүй эдгээр орнуудад Ерөнхий сайдын идэвх, оролцоо өндөр байгаа нь харагдаж байна. Тухайлбал:

Канад, Австралид дэгийн болон бусад зохицуулалтаар Ерөнхий сайдыг Асуултын цагт заавал өөрөө оролцож асуултад хариулах талаар албан ёсны шаардлага тавигдаагүй, гэхдээ зайлшгүй албан ажилтай байхаас бусад тохиолдолд Ерөнхий сайд нь өөрөө оролцож гишүүдийн асуултад хариулдаг (бүх асуултад, эсхүл зарим асуултад) жишиг тогтсон байна. Тухайлбал, Канадад 2007 онд Нийтийн танхимын хуралдаан нийт 117 удаа хуралдсанаас 114-д Асуултын цаг явагдсан, үүнд Ерөнхий сайд нь 70 удаа оролцсон байна. Мөн Австралийн Ерөнхий сайд байсан Жулиа Гиллард 2011 онд Асуултын цаг 61 удаа явагдсаны 60-д нь оролцжээ⁵³.

Эдгээр 4 улсын хувьд асуултад зөвхөн Ерөнхий сайд нь өөрөө хариулах үүрэгтэй, эсхүл Ерөнхий сайд болон сайдууд хариулах үүрэгтэй байх аль ч тохиолдолд Ерөнхий сайдууд асуултын цагт онцгой ач холбогдол өгч, идэвхтэй оролцдог туршлагыг хэрэгжүүлж байна. Жишээ нь 2014 онд Их Британийн Ерөнхий сайдын Дэвид Камерон Ерөнхий сайдын асуултын цаг 33 удаа болсны 30-д нь оролцсон. Мөн 2012 онд Ирландын Ерөнхий сайд Аман асуултын цаг 34 удаа болоход бүгдэд нь оролцжээ.

Их Британид Ерөнхий сайд оролцох боломжгүй тохиолдолд Шадар сайд эсхүл, өөр сайд орлодог. Үлдсэн 3 орны хувьд мөн ижил зохицуулалттай байна.

Судалгаанд авагдсан 4 орны Ерөнхий сайдын асуултын цагийн тов, гишүүдийн асуулт асуух эрх, асуултын тоо, асуулт асууж хариулах хугацаа, асуултын цагт хариулж амжаагүй асуултыг хэрхэн зохицуулах, мөн Ерөнхий сайд, эсхүл асуултад хариулах сайд оролцох боломжгүй тохиолдолд хэн хэрхэн орлодог туршлагыг хүснэгтээр тоймлон харуулав.

⁵³ Serban, Ruxandra; (2020) Questioning Prime Ministers: Procedures, Practices and Functions in Parliamentary Democracies. Doctoral thesis (Ph.D), UCL (University College London)
https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10090111/9/Serban_10090111_Thesis_revised.pdf

Хүснэгт 2. Судалгаанд авагдсан орнуудын туршлагын тойм

	Их Британи ⁵⁴	Ирланд ⁵⁵	Канад ⁵⁶	Австрали ⁵⁷
Ерөнхий сайдын асуултын цагийн нэршил, тов	Prime minister's question time (PMQs) Лхагва 12.00-12.30 цагт	Oral Questions to the Taoiseach ⁵⁸ Даваа, Мягмар 14.00 цагт	Question period Чуулган хуралдах хугацаанд өдөр бүр 14.15 цагт Баасан 11.15 цагт	Question time Чуулган хуралдах хугацаанд өдөр бүр 14.00-15.00 цагт
Асуулт асуух эрх	Бүх гишүүн асуулт асуух эрхтэй. Сөрөг хүчин нь асуух дараалал болон асуултын тооны хувьд давуу эрхтэй.	Бүх гишүүн асуулт асуух эрхтэй. Сөрөг хүчинд давуу эрх олгодог.	Бүх гишүүн асуулт асуух эрхтэй. Сөрөг хүчин давуу эрхтэй.	Бүх гишүүн асуулт асууна.
Асуух дараалал, асуултын тоо	- Гол сөрөг хүчний тэргүүн 6 асуулт - 2 дахь сөрөг хүчний тэргүүн 2 асуулт - Захиалгын хуудсанд бүртгүүлсэн гишүүдээс санамсаргүй түүврийн аргаар сонгогдсон 15 гишүүн тус бүр 1 асуулт - Захиалгын хуудсанд бүртгүүлээгүй ч Нийтийн танхимын дарга зөвшөөрсөн тохиолдолд асуултын цагийн үеэр хүсэлт гаргасан гишүүн урьдчилан мэдэгдээгүй "нэмэлт асуулт" асууна.	Дайл Эйрэанны дэгийн зохицуулалтаар нэг гишүүн 3 хүртэл асуулт асуух эрхтэй. Асуух дараалал: - Гол сөрөг хүчний тэргүүн - 2 дахь сөрөг хүчний тэргүүн - Захиалгын хуудсанд бүртгүүлсэн дарааллын дагуу 15 гишүүн.	- Гол сөрөг хүчний тэргүүн 3, гишүүн 2 асуулт - 2 дахь сөрөг хүчний тэргүүн 2, гишүүн 2 асуулт - 3 дахь сөрөг хүчний төлөөлөгч 3 асуулт - Бусад гишүүд асуулт асуух ба ихэнх нь сөрөг хүчний гишүүд байна.	Сөрөг хүчин эхэлж асууна. Асуултын цагийн хугацаанд аль болох парламент дахь бүх намын бүлгүүдийн болон бие даагч гишүүдийг хамруулдаг. Эрх баригч нам болон сөрөг хүчний гишүүд ээлжлэн асуудаг. Нийт 10 хүртэл тооны асуулт асууна.
Асуулт асууж, хариулах хугацаа	Тодорхой зохицуулалтгүй Уламжлалт практикаар асуулт, хариулт товч, богино хэмжээтэй явагдана. Erskine May-д зааснаар асуултад хариулах хугацаа 1 мин байна.	Асуулт асуух хугацаа тодорхой зохицуулалтгүй, хариулах хугацаа 3 мин, нэмэлт асуултад хариулах 90 сек. Асуултын цаг нийтдээ 45 мин үргэлжилнэ. Эхний 30 мин уламжлалт аман асуултад хариулж, дараа 15 мин цаг үеийн асуудлаар мэдээлэл хийж болно.	Асуулт асуух хугацаа 35 сек, хариулт 35 сек Асуултын цагийн эхэнд Засгийн газрын гишүүн 15 минут мэдээлэл хийж араас нь асуулт хариулт явагдана. Асуултын цагийн нийт хугацаа 45 мин үргэлжилнэ.	Асуулт асуухад 30 сек - 1 мин, хариулах 5 мин
Асуултын цагт хариулж амжаагүй асуулт	Хариулж амжаагүй асуултын хариултыг бичгээр хүргүүлнэ. Эсхүл дараагийн асуултын цагт шилжүүлж болно.	Хариулт өгч амжаагүй бол хариултыг бичгээр хүргүүлнэ.	Гишүүн асуултын хариултад сэтгэл дундуур байвал дэлгэрэнгүй хариултыг бичгээр хүргүүлнэ.	Хариулж амжихааргүй дэлгэрэнгүй асуултын хариултыг бичгээр хүргүүлнэ.
Ерөнхий сайд, эсхүл асуултад хариулах сайд оролцох	Зайлшгүй хүндэтгэх шалтгаанаар Ерөнхий сайд оролцох боломжгүй бол Шадар сайд, эсхүл бусад сайд орлоно.	Шадар сайд орлоно. Хэрэв энэ албан тушаал эзгүй эсхүл, оролцох боломжгүй бол Төрийн нэгдүгээр нарийн бичгийн	Асуултын цагт бүх сайд оролцох бөгөөд эзгүй байгаа сайдын чиг үүргийн талаар асуулт	Ерөнхий сайд асуулт эхлэхээс өмнө сайд төрийн ажилтай, өвчтэй, гадаадад томилолттой бол

⁵⁴ UK parliament, MPs Guide to Procedure, Prime Minister's questions, <https://guidetoprocedure.parliament.uk/collections/nPylcSv3/prime-ministers-questions>

⁵⁵ DAIL ÉIREANN, STANDING ORDERS RELATIVE TO PUBLIC BUSINESS, 2020, https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/parliamentaryBusiness/standingOrders/dail/2021/2021-01-27_consolidated-dail-eireann-standing-orders-january-2021_en.pdf

⁵⁶ Standing Orders of the House of Commons, <https://www.ourcommons.ca/about/standingorders/Index-e.htm>

⁵⁷ Rules governing questions, https://www.aph.gov.au/About_Parliament/House_of_Representatives/Powers_practice_and_procedure/Practice7/HTML/Chapter15/Rules_governing_questions

⁵⁸ Ирландын парламентыг Taoiseach гэж нэрлэдэг.

боломжгүй тохиолдолд		дарга орлоно.	асуувал Ерөнхий сайд, өөр сайд, эсхүл Нийтийн танхимын нарийн бичгийн дарга хариулж болно. Ерөнхий сайд оролцох боломжгүй бол бусад сайд орлоно.	шалтгаан болон орлох сайдыг танилцуулна, эсхүл өөрөө сайдаа орлож асуултад хариулна. Асуултын цагт Ерөнхий сайд өөрөө оролцох боломжгүй тохиолдолд түүнийг төлөөлөх сайд мэдээлэл хийж асуултад хариулна.
----------------------	--	---------------	--	---

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ХЭСЭГ ЕРӨНХИЙ САЙДЫН МЭДЭЭЛЭЛ, АСУУЛТ ХАРИУЛТЫН ДЭГИЙН ЗАРИМ ЗОХИЦУУЛАЛТ: БУСАД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

Ерөнхий сайд болон Засгийн газрын мэдээллийг сонсох ажиллагаа нь парламентаас Засгийн газарт хяналт тавих хяналтын нэг арга хэрэгсэл юм. Энэхүү үйл ажиллагаа нь парламентын чуулганд Ерөнхий сайд (эсхүл холбогдох сайд) мэдээлэл хийж араас нь асуулт асууж, хариулт авах хэлбэрээр явагдана. Асуулт болон хариултын зорилго нь Засгийн газрын баримталж буй бодлогын чиглэлийг тодорхой болгох, албан ёсоор зарласан бодлогын чиглэл болон түүний хэрэгжилтийн үйл явц, үр нөлөө нь бодлогын зорилтуудыг хэрхэн хангаж байгаад үнэлэлт дүгнэлт өгөхөд чиглэгдэнэ.

Парламент бол ардчиллын амин чухал институц бөгөөд иргэд болон Засгийн газрыг хооронд нь холбож хамтын шийдвэр гаргадаг, Засгийн газрыг хяналтандаа байлгах үүрэгтэй. Ялангуяа Ерөнхий сайдын парламентын өмнө ажлаа тайлагнах хяналтын арга механизмыг ихэнх орнууд Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан байдаг бол Австрали зэрэг зарим оронд Үндсэн хуулиндаа бичээгүй ч гэсэн хяналтын чухал хэрэгсэл болгон ашиглаж байна.

Ерөнхий сайд хэд хэдэн үүрэг рольтой байна: Засгийн газрын кабинетыг тэргүүлэх, Засгийн газрыг төлөөлж ярих, Засгийн газрын бусад сайд нартай үүрэг, хариуцлагаа хуваалцаж хамтын шийдвэр гаргах, Ерөнхий сайдын хувьд өөрт оногдсон тодорхой эрх мэдлийг хэрэгжүүлэх гэх мэт.

Ерөнхий сайд кабинетыг удирдан чиглүүлэх үүрэг рольтой байдаг бол салбарын сайд нар тодорхой салбарын бодлогын багцыг хариуцан ажилладаг. Засгийн газрын доторх кабинетын хамтын эрх мэдэл, сайд нарын бие даасан эрх мэдэл, Засгийн газрын тэргүүн буюу Ерөнхий сайдын эрх мэдлийн хуваарилалт, зааг ялгаа нь парламентаас хяналтаа хэрэгжүүлэхэд харгалзах гол асуудал юм.

Ерөнхий сайдын мэдээллийн цаг, асуулт хариулттай холбоотой дэгийн олон улсын судалгааны дүгнэлтээс үзэхэд дараах асуудлуудад судлаачид анхаарал хандуулан авч үзсэн байна.⁵⁹

Ерөнхий сайдын эрх хэмжээ, үүрэг, хариуцлага

Эрх хэмжээ. Улс орон бүрд Ерөнхий сайдад Үндсэн хууль болон хуулиар олгосон эрх хэмжээ харилцан ялгаатай байна. Улс төрийн шинжлэх ухааны онолын үүднээс авч үзвэл

⁵⁹ Serban, Ruxandra; (2020) Questioning Prime Ministers: Procedures, Practices and Functions in Parliamentary Democracies. Doctoral thesis (Ph.D), UCL (University College London)
https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10090111/9/Serban_10090111_Thesis_revised.pdf

энэ нь Ерөнхий сайдын статус, сайд нарын танхим дахь үүрэг роль, Засгийн газрыг төлөөлөх чадамжийн тухай асуудал юм. Эдгээрээс Ерөнхий сайдын цаг буюу Ерөнхий сайдын парламент дахь аман асуулт хариултын цагийн хувьд дараах үндэслэл болон ангилал, төрлүүдийг нэрлэсэн байна.

Асуулгын механизмын төрөл ба ангилал

Парламент дахь Ерөнхий сайдын цаг дээрх асуулт хариулт нь хууль тогтоогчид болон Ерөнхий сайдыг холбох, ажлын уялдаа тогтоох чухал арга механизмд тооцогдох бөгөөд хэд хэдэн төрөлтэй байна.

1. Уламжлалт арга буюу парламентаас Засгийн газрыг хяналтандаа байлгаж үүрэг хариуцлагажуулах арга механизмууд. Парламентын гишүүд Ерөнхий сайдын зан төлөв, хандлага, үйл ажиллагааны талаар мэдээлэлтэй болж хариуцлага тооцох, урамшуулах арга механизм.

Олон янзын судалгаанаас үзэхэд, улс орон бүрд парламентын хяналтын олон хэлбэрүүдийг ашиглаж байна. Тухайлбал, аман болон бичгийн асуулт, Байнгын хороодын асуулга, Байнгын хороодын сонсгол, лавлагаа авах гэх мэт. Цаг хугацааны хувьд эдгээр хяналт нь ex-ante болон ex-post хяналт хэлбэрээр хэрэгжих бөгөөд парламентын асуулга асуулт нь ex-post хяналтанд тооцогдоно. Ерөнхий сайдын асуулга, асуулттай холбоотой асуудлыг дэгийн талаас болон хувь хүний зан төлвийн талаас судлах нь зүйтэй хэмээн судлаачид үздэг.

2. Нээлттэй болон хаалттай мэдээллийн цаг. Энэхүү арга механизмын хувьд дэгийн зохицуулалт чухал. Дэгийн зохицуулалтын хүрээнд парламентын гишүүд энэхүү асуулт, хариултын процесст ямар хэмжээтэй, ямар хүрээнд оролцохыг авч үзэх ёстой. Европын 17 парламентын туршлагыг судалсан судалгааны үр дүнд⁶⁰ Ерөнхий сайдын асуулт хариултыг явуулах дэгийн зохицуулалтанд дараах 4 асуудлыг зайлшгүй журамлах шаардлагатай гэж үзсэн. Үүнд: Ерөнхий сайдаас хариулт өгөх хэлбэр (амаар/бичгээр), хариулт өгөх хугацаа (урьдчилан бэлтгэх/шууд хариулах), Засгийн газрын бусад гишүүд уг хэлэлцүүлэгт оролцох эсэх, процедурын төгсгөлд аливаа асуудлаар санал хураалт явуулах эсэх. Энэхүү дэгийг хэрхэн яаж тогтоосноос нээлттэй эсхүл хаалттай эсэхийг тодорхойлно. Тодорхойлох гол критер нь асуулт хариултын хугацаа ба ямар асуудлаар нээлттэй хэлэлцүүлэг хийх вэ, ямар асуудлыг хаалттай сонсох гэдэг хязгаарлалтаас шалтгаална.

Ерөнхий сайдаас асуулт асуух механизм.

Судалгаанаас үзэхэд, зарим орнуудад Англи, Канад, Австралид Ерөнхий сайдын асуулгын механизм парламентын хяналтын чухал арга хэрэгсэлд тооцогддог бол зарим орнуудад энэхүү механизм харьцангуй сул хөгжсөн байна. Жишээ нь, Италид Ерөнхий сайдын асуулгын механизм маш сул байдаг бол Германд 7 хоногт 1 удаа Ерөнхий сайдын цаг гэж зохион байгуулдаг ба энэ нь олон нийт, хэвлэл мэдээлэлд нээлттэй байхаас гадна сайд нарыг байлцуулдаг байна. Сүүлийн үед Германы Бундестаг Ерөнхий сайдын цагийг сард 1 удаа зохион байгуулахаар болж Английн загварт шилжүүлсэн бөгөөд парламентын гишүүд Ерөнхий сайдаас асуулт асуух эрх нээлттэй болсон байна.

Иймд дэлхий нийтэд парламентын ардчиллын хүрээнд Ерөнхий сайдын цаг буюу асуулт, хариултын цагийг хяналтын механизм болгон ашиглаж байгаа нээлттэй, хаалттай загварын сонгодог төлөөлөл болох Англи, Ирланд (хамтын), Австрали, Канад (ганцаарчилсан) улсын туршлагыг дэлгэрүүлэн авч үзлээ.

⁶⁰ Russo and Wiberg (2011)

(Эх сурвалж: “*Ruxandra Sebran Ерөнхий сайдын асуулга: Парламентын ардчилал дахь Ерөнхий сайдын асуулгын дэгийн зохицуулалт ба практик туршлага*”, 2020 он)

Мөн түүнчлэн ОУПХ-ноос 2007 онд парламентаас Засгийн газарт тавьж буй хяналт, хэрэгжүүлэх арга механизмууд болон дэгийн зохицуулалтын асуудлаар дэлхийн 88 орны туршлагыг харьцуулсан судалгаа хийсэн байна.⁶¹ Эдгээр арга хэрэгслүүдээс парламент дахь Ерөнхий сайдын мэдээллийн цагтай холбоотой мэдээллүүдийг тоймлон авч үзвэл Ерөнхий сайдаас дараах тохиолдлуудад парламентад мэдээлэл хийдэг нийтлэг туршлага байна.

Нэг. Шинээр байгуулагдсан Засгийн газрын тэргүүний мэдээллийг сонсох

Судалгаанд авагдсан 88 орноос 27 орны шинээр байгуулагдсан Засгийн газар нь парламентад бүрэн эрхийн хугацаандаа баримтлах бодлогын тэргүүлэх чиглэлийн жагсаалтаа танилцуулдаг гэсэн бол 61 орны хувьд энэ талаарх мэдээлэл тодорхойгүй байна. Энэхүү танилцуулгыг шинэ Засгийн газар байгуулагдахын өмнө, эсхүл дараа хийж болно. Энэ нь Засгийн газар парламентын өмнө тодорхой үүрэг хариуцлага хүлээж нэгдсэн ойлголцолд хүрч буйн илэрхийлэл юм.

Ерөнхийлөгчийн засаглалтай орнуудад шинээр сонгогдсон Ерөнхийлөгч нь засгийн газрын бодлого, хөтөлбөрийг танилцуулдаг бөгөөд Ерөнхийлөгч ард түмнээс сонгогддог субъект тул хийж байгаа мэдээллийн агуулга нь парламентаас Ерөнхийлөгчид итгэл үзүүлэх эсэхэд хамааралгүй. Парламентын болон хагас Ерөнхийлөгчийн засаглалтай орнуудад энэхүү мэдээллийн араас томоохон хэлэлцүүлэг өрнүүлдэг бөгөөд ингэх нь ядаж онолын хувьд парламентаас Засгийн газарт хэр зэрэг итгэл үзүүлж байгааг илэрхийлэх чухал ач холбогдолтойд тооцогддог. Судалгаанд авагдсан 6 орны Засгийн газрын тэргүүн шинээр байгуулагдсан Засгийн газрын бодлого, хөтөлбөрийн талаарх мэдээллийг парламентад хийдэг гэж хариулсан байна.

Хоёр. Чуулганы нээлтэн дээр Засгийн газрын тэргүүн үг хэлэх

Төрийн тэргүүн болон Засгийн газрын тэргүүн парламентын чуулганы нээлтэн дээр үг хэлдэг нийтлэг туршлага байна. Төрийн тэргүүн болон Засгийн газрын тэргүүн парламентын чуулганы нээлтэн дээр үг хэлэхэд ямар нэгэн хязгаарлалт тогтоодоггүй. Парламентын бүрэн эрхийн хугацаанд чуулганы нийт үргэлжлэх хугацаа хэд хэдэн чуулганд хуваагддаг тул (хавар, намрын ээлжит, ээлжит бус гэх мэт) ээлжит чуулган бүрийн эхэнд тухайн жилд Засгийн газраас баримтлах бодлого, хэрэгжүүлэх хөтөлбөрийн талаар мэдээлэл хийдэг.

Судалгаанд авагдсан 88 орноос 33 оронд тухайн жилд хуралдаж буй чуулганы нээлтэн дээрээ Төрийн тэргүүний мэдээллийг сонсдог, 9 парламентад Засгийн газрын тэргүүний мэдээллийг сонсдог гэсэн байна. Зарим орнуудад Төрийн тэргүүн болон Засгийн газрын тэргүүний чуулганы нээлтэн дээр хийсэн мэдээллийн араас хэлэлцүүлэг хийдэг бол зарим оронд урьдчилан бэлтгэсэн асуултуудаа өгч хариулт авах нь үр нөлөөтэй гэж намын бүлгүүд нь үздэг байна.

Энэхүү хэлэлцүүлэг, асуулт хариулт нь 2-оос дээш 7 хоног хүртэл хугацаагаар үргэлжилж, хэвлэл мэдээлэлд нээлттэй өрнөдөг байна. Ийм төрлийн хэлэлцүүлгийг хийх сонирхол парламентын гишүүд болон парламент дахь намын бүлгүүдийн аль алиных нь хүсэл сонирхолд нийцдэг бөгөөд Засгийн газраас хэрэгжүүлж байгаа бодлого, хөтөлбөр нь бодлогын үндсэн чиглэл болон сөрөг хүчний тавьж буй шаардлагад нийцэж буй эсэхэд хяналт тавих зорилготой юм.

⁶¹ <http://archive.ipu.org/pdf/publications/oversight08-e.pdf> “Tools for Parliamentary oversight: A comparative analysis for 88 national parliaments” IPU, 2007

Ерөнхий сайдын чуулганы нээлтэн дээр хэлэх үг нь үндэсний хэмжээний бодлогын өргөн цар хүрээтэй асуудлуудыг хамрах ба зарим оронд тодорхой салбар хариуцсан сайд өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээний бодлогын асуудлаар үг хэлдэг туршлага ч бас байна. Тухайлбал, Японы парламентад нээлтийн чуулган дээр парламентын 2 танхим тус бүрд дараах байдлаар нээлтийн үг хэлдэг: Ерөнхий сайд бодлогын ерөнхий асуудлаар, Сангийн сайд төсвийн бодлогын асуудлаар, Гадаад харилцааны сайд гадаад харилцааны бодлогын асуудлаар, Эдийн засгийн хөгжлийн сайд төсөв болон эдийн засгийн бодлогын асуудлаар тус тус үг хэлж, парламентын гишүүд араас нь асуулт асууж хоног дамнуулан хэлэлцүүлэг хийдэг байна.

Гурав. Парламентын чуулганд Ерөнхий сайд мэдээлэл хийж, асуултад хариулах (Ерөнхий сайдын цаг)

Их Британи, Ирланд, Канад, Австрали зэрэг улсуудын туршлагыг дараах 2 асуудлын хүрээнд авч үзлээ.

- Ерөнхий сайдын асуултын цагаар гишүүдийн асуулт асуух эрх (олонх асуулт асуудаг эсэх, асуултад цаг, дарааллын хязгаарлалт хийдэг эсэх, хэрхэн хийдэг талаар)
- Ерөнхий сайд өөрөө оролцох боломжгүй тохиолдолд хэн, хэрхэн орлох

1. ИХ БРИТАНИ

Их Британийн Парламентын доод танхим буюу Нийтийн танхимыг авч үзлээ.

Ерөнхий сайдын асуултын цагаар гишүүдийн асуулт асуух эрхийн талаар (олонх асуулт асуудаг эсэх, асуултад цаг, дарааллын хязгаарлалт хийдэг эсэх)

Их Британийн парламентын Нийтийн танхим нь Ерөнхий сайдын асуултын цагтай байдаг бөгөөд “Prime minister’s questions” (PMQs) гэж нэрлэдэг. Ерөнхий сайдын асуултын цаг Лхагва гараг бүрийн парламентын хуралдааны хугацаанд 12.00 - 12.30 цагийн хооронд явагдана. Энэ нь парламентын гишүүд мэдээлэл авах, Засгийн газарт шаардлага тавих, хариуцлага тооцох зорилготой байна.

Их Британид Ерөнхий сайдын асуултын цагийг дэгийн хууль, тусгайлан баталсан журмаар бус уламжлалт практикаар зохицуулж ирсэн байна. Ерөнхий сайдын асуултын цаг дээр Нийтийн танхимын гишүүд Ерөнхий сайдаас асуулт асууж, хариулт авах загвар нь Ерөнхий сайд ба сөрөг хүчний тэргүүн хоёрын хооронд, үргэлжлүүлээд бусад гишүүдийн (олонх, цөөнх) асуултад хариулах хэлбэрээр явагдана.

Асуултын цагийн эхэнд гол сөрөг хүчний тэргүүн 6 асуулт асуух ба түүний дараа хоёр дахь сөрөг хүчний тэргүүн 2 асуулт асуухаар зохицуулагдсан байдаг.

Гол сөрөг хүчний тэргүүн асуух эрхээ янз бүрийн хэлбэрээр хэрэгжүүлж болно. Ерөнхий сайдаас нэг сэдвийн хүрээнд асуух, эсхүл олон сэдвийг хөндөн асууж болно. Ихэнх тохиолдолд асуултын цагийн эхэнд бүх асуултаа дараалан асуудаг ч заримдаа хувааж асуудаг.

Уламжлалт загвар ёсоор хоёр дахь сөрөг хүчний тэргүүн арай цөөн тооны асуулт (2 асуулт) асуух эрхтэй байна. 2010 оноос өмнө Нийтийн танхимын гурав дахь сөрөг хүчний (Либерал ардчилсан нам) тэргүүн Ерөнхий сайдаас асуулт асууж хариулт авах эрхтэй байсан байна.

Сөрөг хүчний тэргүүнүүдээс гадна дараах гишүүд асуулт асуух эрхтэй байна.

- Ерөнхий сайдын асуултын цагт асуулт асуухаар урьдчилан мэдэгдэж Захиалгын хуудсанд нэрээ бүртгүүлсэн гишүүд. Захиалгын хуудсанд гишүүн бүр бүртгүүлэх эрх нээлттэй бөгөөд тэдгээрээс санамсаргүй түүврийн аргаар сонгогдсон 15 гишүүн Ерөнхий сайдаас тус бүр 1 асуулт асууна (Захиалгын хуудсанд өмнөх 7 хоногийн Пүрэв гараг хүртэл бүртгүүлнэ). Асуултын цагт гишүүний асуултад хариулж амжаагүй тохиолдолд хариултыг бичгээр хүргүүлнэ. Эсхүл дараагийн асуултын цагт шилжүүлж болно.
- Захиалгын хуудсанд нэр бүртгүүлээгүй боловч Ерөнхий сайдын асуултын цагийн үеэр асуулт асуух хүсэлт гаргасан гишүүн Нийтийн танхимын дарга зөвшөөрсөн тохиолдолд асуух эрхтэй. Үүнийг захиалгад ороогүй, урьдчилан мэдэгдээгүй "нэмэлт асуулт" гэж үздэг. Олонх болон сөрөг хүчний гишүүд ээлжилж асуухаар зохицуулагдсан байна.

Асуулт асууж, хариулах хугацааг тодорхой зохицуулаагүй бөгөөд практикаар товч тодорхой, богино хэмжээтэй явагддаг. Erskine May-д зааснаар асуултад хариулах хугацаа 1 минут байна.

Тайлбар: Их Британид Erskine May нь "Парламентын дэгийн Библи" гэж нэрлэгддэг бөгөөд парламентын үйл ажиллагааны талаарх практик туршлагыг агуулдаг. Энэ нь парламентын үйл ажиллагаанд нөлөөлөх парламентын процедур болон үндсэн хуулийн конвенцын талаарх хамгийн нөлөө бүхий бүтээл юм. Erskine May нь багц журам гэхээсээ илүү Нийтийн танхим, Лордуудын танхимын процедур хэрхэн өөрчлөгдөж ирсэн, түүнд хамаарах конвенцуудын тухай тайлбар юм.

Парламентын дарга шийдвэр гаргахдаа Erskine May-г байнга иш татдаг бөгөөд Нийтийн танхим дахь мэтгэлцээний үеэр байнга ашигладаг. Түүнээс гадна мэдээллийн эх сурвалжийн хувьд олон нийтийн сонирхлыг татдаг бөгөөд Их Британиас гадна, ялангуяа үндсэн хуулийн зохицуулалтаа Вестминстерийн системээр загварчилсан улс орнуудад нөлөөтэй байна.

Одоогийн байдлаар Erskine May-н 25 дахь хэвлэлийг онлайнаар үзэх боломжтой. Энэ нь парламентын гишүүд болон ажилтнуудад, бусад хүмүүст практик гарын авлага болдог бөгөөд парламентын процедурын удирдамж болгон ашигладаг.

Ерөнхий сайд өөрөө оролцох боломжгүй тохиолдолд хэн, хэрхэн орлох вэ?

Ерөнхий сайдын цагт зайлшгүй хүндэтгэх шалтгаанаас бусад тохиолдолд Ерөнхий сайд нь өөрөө биечлэн оролцож асуултад хариулдаг (хүндэтгэх шалтгааныг заасан тодорхой зохицуулалт байхгүй). Ерөнхий сайд өөрөө оролцох боломжгүй тохиолдолд Шадар сайд, эсхүл бусад сайд орлож оролцоно. Энэ тохиолдолд сөрөг хүчний тэргүүнүүд сайдад асуулт тавихгүй, харин Сүүдрийн Засгийн газар (Shadow government)-ын сайд, эсхүл тэргүүнийг төлөөлж (Spokesperson) асуулт асууна.

Практикаас харахад Их Британийн үе үеийн Ерөнхий сайдууд Ерөнхий сайдын асуултын цагт онцгой ач холбогдол өгч идэвхтэй оролцож ирсэн байна.

Хүснэгт 3. Их Британийн Нийтийн танхимын хуралдааны Ерөнхий сайдын цагт
Ерөнхий сайдуудын оролцсон байдал (1979 – 2021.10.04-ний байдлаар)

Ерөнхий сайдын нэр/он	Ерөнхий сайдын асуултын цагийн тоо/удаа	Ерөнхий сайд биечлэн оролцсон		Ерөнхий сайд биечлэн оролцоогүй	
		тоо	хувь	тоо	хувь
Маргарет Тэтчер					
1979-83	268	250	93.3	18	6.7
1983-87	262	241	92.0	21	8.0
1987-90	222	203	91.4	19	8.6
Нийт	752	694	92.3	58	7.7
Жон Мейжор					
1990-92	88	79	89.8	9	10.2
1992-97	310	272	87.7	38	12.3
Нийт	398	351	88.2	47	11.8
Тони Блер					
1997-01	140	134	95.7	6	4.3
2001-05	135	129	95.6	6	4.4
2005-07	68	63	92.6	5	7.4
Нийт	343	326	95.0	17	5.0
Гордон Браун					
2007-10	85	75	88.2	10	11.8
Дэвид Кэмерон					
2010-15	157	146	93.0	11	7.0
2015-16	33	31	93.9	2	6.1
2016-17 ¹	6	5	83.3	1	16.7
Нийт	196	182	92.9	14	7.1
Тереза Мэй					
2016-17	25	24	96.0	1	4.0
2017-19 ²	77	70	90.9	7	9.1
Нийт	102	94	92.2	8	7.8
Борис Жонсон					
2017-19	2	1	50.0	1	50.0
2019	2	2	100.0	0	0.0
2019-21	54	29	53.7	2	3.7
2021-22*	13	12	92.3	1	7.7

Жич:

¹ Тереза Мэй 2016 оны 7-р сарын 13-нд Консерватив намын тэргүүний өрсөлдөөний үр дүнд Ерөнхий сайд болсон.

² Борис Жонсон 2019 оны 5-р сарын 24-нд шинэ тэргүүний сонгууль явуулсны дараа 2019 оны 7-р сарын 24-ний Ерөнхий сайдын асуултын цагаас хойш Тереза Мэйгийн оронд Ерөнхий сайд болсон.

* 2021 оны 10-р сарын 04-ний байдлаар

Эх сурвалж: House of Commons Library Standard Note, Attendance of the Prime Minister at Prime Minister's Questions since 1979, SN/PC/4401, 15 December 2014, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/sn04401/>

2. ИРЛАНД УЛС

Судалгаанд холбогдох асуудлыг Парламентын доод танхим болох Дайл Эйрэанны хувьд авч үзлээ.

Ерөнхий сайдын асуултын үеэр асуулт асуух эрх (олонх асуулт асуудаг эсэх, асуултад цаг, дарааллын хязгаарлалт хийдэг эсэх)

Аман асуултын цаг нь Парламентын гишүүдийн оролцоог хангаж, нээлттэй байх мөн сөрөг хүчний тэргүүн нарыг оролцуулдаг онцлогтой байна.

Энэхүү цаг нь 7 хоногт 2 удаа буюу Даваа, Мягмар гарагт 14.00 цагт болдог. Асуулт асуух эрхийн хувьд эхлээд сөрөг хүчний тэргүүн асуулт асууж, удаах асуултуудыг бусад намын гишүүд болон олонх асууна. Ерөнхий сайд биечлэн оролцох ба асуултад нэг бүрчлэн хариулна. Дайл Эйрэанны дэгийн⁶² дагуу нэмэлт асуултыг “шаардлагатай мэдээллийг тодруулах” зорилгоор тавьдаг. Нэмэлт асуултад хариулахдаа бусад сайд нарыг оролцуулж болно.

Асуулт хариултын нийт хугацаа 45 минутаас хэтрэхгүй. Асуултад хариулах хугацаа 3 минут, нэмэлт асуултад 90 секунд олгодог.

Энэхүү асуулт, хариултууд нь Дайл Эйрэанны Парламентын мэтгэлцээний албан ёсны тайланд ном хэлбэрээр хэвлэгдэж, 24 цагийн хугацаанд вэбсайтаар олон нийтэд түгээдэг байна.

Ирландад асуулт асуух дарааллын талаар процедурын болон уламжлалт заалт байдаггүй ч сөрөг хүчний оролцоог хангалттай сайн хангасан байдаг.

Танхимд асуулт асуух хүсэлтэй гишүүд Мягмар гарагийн 11 цагаас өмнө Дайл Эйрэанны даргад хүсэлтээ ирүүлнэ. Гишүүд асуултаа урьдчилан бичгээр илгээдэг. Асуултын цагаар асуух асуултыг сонгох ажлыг парламентын дарга удирдах бөгөөд асуултууд Дайл Эйрэанны дэгт нийцэж байгаа эсэхийг хянадаг байна.

Асуултын цагтай өдөр буюу Даваа, Мягмар гарагийн Дайл Эйрэанны хуралдааны танхимд тус бүр 15 гишүүн бүртгүүлсэн дарааллын дагуу асуултаа асуух ба тухайн өдөр хариулж амжаагүй үлдсэн асуултад бичгээр хариу өгнө.

Асуулт тавьж буй гишүүн нэмэлт асуулт тавих эрхтэй. Нэмэлт асуулт тавих эсэхийг Парламентын доод танхим буюу Дайл Эйрэанны дарга шийднэ. Нэмэлт асуулт нь анхны асуулттай холбоотой байх ёстой бөгөөд асуултад аль болох тодорхой, бүрэн хариулна.

Ерөнхий сайд өөрөө оролцох боломжгүй тохиолдолд хэн, хэрхэн орлох вэ?

Ерөнхий сайдын эзгүйд Шадар сайд түүнийг орлодог. Хэрэв энэ албан тушаал эзгүй эсхүл Шадар сайд байхгүй тохиолдолд Төрийн нэгдүгээр нарийн бичгийн дарга орлож оролцоно. Асуултыг сөрөг хүчний тэргүүн эхэлж асуудаг. Сөрөг хүчний тэргүүн эзгүй тохиолдолд ихэвчлэн сөрөг хүчний Сүүдрийн Засгийн газрын дараагийн өндөр албан тушаал бүхий гишүүн орлохоор зохицуулагдсан байна.

3. КАНАД УЛС

Канад Улсын парламентын доод танхим буюу Нийтийн танхимын туршлагыг авч үзлээ.

7 хоногийн бүх өдрүүдэд буюу чуулганы нэгдсэн хуралдааны Даваа-Пүрэв гарагийн 14.15 цагт, Баасан гарагийн 11.15 цагт “Асуултын цаг” (Question period) болдог. Нийтийн танхим

⁶² DÁIL ÉIREANN, STANDING ORDERS RELATIVE TO PUBLIC BUSINESS, 2020, https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/parliamentaryBusiness/standingOrders/dail/2021/2021-01-27_consolidated-dail-eireann-standing-orders-january-2021_en.pdf

дахь Засгийн газрын сайд нарын мэдээлэл хийх, гишүүдийн асуулт асуух, хариулах энэхүү үйл явцыг Нийтийн танхимын дэгээр (Standing order)⁶³ зохицуулдаг байна.

Засгийн газраас мэдээлэл авах эрх, Засгийн газарт хариуцлага тооцох эрх нь Парламентын засаглалын үндсэн зарчим юм. Гишүүд энэхүү эрхээ танхимд асуулт асуух замаар хэрэгжүүлдэг.

Асуултын цагт эхлээд Засгийн газрын гишүүн 15 минут мэдээлэл хийх ба араас нь асуулт хариулт явна. Нийт үргэлжлэх хугацаа 45 минут байна. Асуултын цаг нь хамтын журмаар хэрэгждэг бөгөөд Ерөнхий сайд, сайд нартай хамт асуултад хариулдаг.

Ерөнхий сайд бол эрх барьж буй намын дарга бөгөөд Засгийн газрын тэргүүн юм. Ерөнхий сайдын үүрэгт:

- Засгийн газрын хуралдааныг даргалах;
- Нийтийн танхимд асуултад хариулах гэж тусгайлан заасан.

Чуулганы өдөр бүрийн 14.15 цагт (Баасан гарагийн 11.15 цагт) Парламентын дарга сөрөг хүчний тэргүүнд асуулт асуух боломжийг олгосноор Асуултын цаг эхэлнэ. Дараа нь гол сөрөг хүчний хоёр дахь гишүүн хоёр асуулт асуух эрхтэй. Сөрөг хүчний хоёр дахь намын хоёр гишүүн тус бүр хоёр асуулт асуух эрхтэй бөгөөд эцэст нь сөрөг хүчний гуравдагч талын төлөөлөгч гурван асуулт асуухыг хүлээн зөвшөөрсөн байна.⁶⁴

Өдөр бүрийн асуултын цагийг Нийтийн танхимын дарга удирдан явуулах бөгөөд асуултын цагийг иргэний журмаар явуулах, асуулт хариултыг мэтгэлцээнд хүргэхгүй байх, танхимын бүх талын оролцоог хангах боломжийг бүрдүүлэхийг эрмэлзэх ёстой байна.

Асуултын дараалал нь Нийтийн танхим дахь намын төлөөлөл болон нам тус бүрийн гишүүдийн тоонд үндэслэн тохиролцсон ротацын жагсаалтыг дагаж мөрддөг.

Эрх баригч намын гишүүд сөрөг хүчний намын гишүүд шиг олон удаа асуулт асуух эрхтэй байна. Танхимд намын бүлэггүй гишүүд болон бие даагч гишүүд асуулт асуухыг зөвшөөрдөг боловч олон удаа асуулт асуух боломжгүй байдаг.

Ерөнхий сайд (эсхүл Шадар сайд болон Ерөнхий сайдын нэрийн өмнөөс үүрэг гүйцэтгэж байгаа бусад сайд) асуултын цагт тавьсан зарим асуултад эсхүл бүх асуултад хариулж болно. Тухайн асуултад зөвхөн нэг сайд хариулах бөгөөд нэмэлт мэдээлэл өгөх зорилгоор өөр сайд хариулж болно.

Асуултын цагт бүх сайд нар оролцох бөгөөд эзгүй байгаа сайдын чиг үүргийн талаар асуулт асуувал Ерөнхий сайд, өөр сайд, эсхүл Нийтийн танхимын нарийн бичгийн дарга хариулж болно.

Нийтийн танхимын дарга нь сайдын хариултыг дүрэм журам, ёс зүй, парламентын хэл ярианы стандартад нийцэж байгаа эсэхийг хянах боловч асуултын хариултын чанар, агуулгад хариуцлага хүлээдэггүй байна.

Засгийн газрын гишүүдийн мэдээлэл.⁶⁵ Өдөр бүр Засгийн газрын гишүүдэд улс, бүс нутаг, орон нутгийн чанартай асуудлаар мэдээлэл хийх 15 минутын хугацаа өгдөг. Сайд нарын мэдээллийн дараа Ерөнхий сайд Засгийн газрын үйл ажиллагаа, бодлого шийдвэрийн талаар богино хэмжээний мэдээлэл хийж болно.

Гишүүд сайд нарт урьдчилан мэдэгдэлгүйгээр хариуцсан салбарынх нь талаар ямар ч асуулт тавьж болдог. Энэ нь хариуцлага тооцох нэг хэлбэр юм. Асуултын хариултад сэтгэл

⁶³ Standing Orders of the House of Commons, <https://www.ourcommons.ca/about/standingorders/Index-e.htm>

⁶⁴ <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10090111/>

⁶⁵ Канадын Нийтийн танхимын газрын авлага, https://learn.parl.ca/sites/Learn/default/en_CA/GuideToHOC/Day

дундуур байгаа гишүүн тухайн өдрийн төгсгөл, эсхүл завсарлага авах үеэр уг асуултыг дахин хөндөх хүсэлтийг бичгээр гаргана.

Хүснэгт 4. Канад Улсын Нийтийн танхимын өдөр тутмын ажлын хуваарь

Hours	Monday	Tuesday	Wednesday	Thursday	Friday	Hours
10:00 - 11:00		ROUTINE PROCEEDINGS ----		ROUTINE PROCEEDINGS ----	Government Orders	10:00 - 11:00
11:00 - 11:15	Private Members' Business				Statements by Members	11:00 - 11:15
11:15 - 12:00					Oral Questions	11:15 - 12:00
12:00 - 1:00					ROUTINE PROCEEDINGS ----- Government Orders	12:00 - 1:00
1:00 - 1:30	Government Orders	Government Orders	Review of Delegated Legislation*	Government Orders		1:00 - 1:30
1:30 - 2:00					Private Members' Business	1:30 - 2:00
2:00 - 2:15	Statements by Members	Statements by Members	Statements by Members	Statements by Members		2:00 - 2:15
2:15 - 2:30	Oral Questions	Oral Questions	Oral Questions	Oral Questions		2:15 - 2:30
2:30 - 3:00						2:30 - 3:00
3:00 - 5:30	ROUTINE PROCEEDINGS ----- Government Orders	ROUTINE PROCEEDINGS ----- Government Orders	ROUTINE PROCEEDINGS ----- Notices of Motions for the Production of Papers ----- Government Orders	ROUTINE PROCEEDINGS ----- Government Orders		3:00 - 5:30
5:30 - 6:30		Private Members' Business	Private Members' Business	Private Members' Business		5:30 - 6:30
6:30 - 7:00	Adjournment Proceedings	Adjournment Proceedings	Adjournment Proceedings	Adjournment Proceedings		6:30 - 7:00

* If required, House to sit at 1:00 p.m. for the review of Delegated Legislation pursuant to Standing Order 128(1).

Please note that certain proceedings (notably Private Members' Business and Adjournment Proceedings) may be suspended, delayed or rescheduled in accordance with the *Standing Orders* as a result of events such as recorded divisions, "Statements by Ministers" and "Introduction of Government Bills".

4. АВСТРАЛИЙН ХОЛБООНЫ УЛС

Австрали Улсын хувьд асуултын цагт парламентын Төлөөлөгчдийн танхим болон Сенатын танхимын гишүүд хамтран оролцдог. Асуултын цаг нь Австралийн парламент нь гүйцэтгэх засаглалын ажлыг шалгах арга замуудын нэг юм. Вестминстерийн тогтолцооны дагуу сайд нар парламентын гишүүн байх бөгөөд хариуцлагатай байж, шийдвэрлэсэн шийдвэр, гүйцэтгэсэн ажлаа төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн хүрээнд асуултын цаг дээр тайлбарладаг байна. Мөн сайд нарт өөрсдийн үзэл бодол, манлайлах чадвар, улс төрийн ур чадвараа танилцуулах боломжийг олгодог ч нөгөөтэйгүүр сайд нарын ажлыг хянах механизмын нэг арга нь болдог байна.

Ерөнхий сайдын асуултын цагт гишүүдийн асуулт асуух эрхийн талаар (олонх асуулт асуудаг эсэх, асуултад цаг, дарааллын хязгаарлалт хийдэг эсэх)

Австралийн парламент дахь Ерөнхий сайдын асуултын цагийг **Question Time**⁶⁶ гэж нэрлэдэг бөгөөд парламентын дэгийн тухай зохицуулалт, тусгайлан баталсан журмаар бус уламжлалт практикаар зохицуулж байна. Асуултын цаг нь парламентын чуулганы хуралдааны өдөр бүрийн 14.00 цагт эхэлж 1 цагийн хугацаатай үргэлжилдэг.

Асуулт асуух гишүүд 30 секундээс 1 минутын хугацаатай асуултаа асууж Ерөнхий сайд болон сайд нар 5 минутад багтааж хариулт өгнө. Асуултын цагийн хугацаанд 10 хүртэлх асуулт асуух боломжтой байна.

⁶⁶ Question time, <https://peo.gov.au/understand-our-parliament/how-parliament-works/parliament-at-work/question-time-in-the-australian-parliament/>

Хамгийн эхний асуулт асуух эрхийг Парламентын дарга сөрөг хүчинд олгодог. Дараагийн асуултаас эхлээд тогтсон практикийн дагуу танхимын баруун жигүүрээс зүүн жигүүрийн дагуу эрх баригч нам, сөрөг хүчний намын болон бие даагч гишүүдээс ээлжлэн асуулт асуудаг.

Зураг 1. Австралийн парламентын Асуултын цаг

Эх сурвалж: Parliamentary education office, <https://peo.gov.au/understand-our-parliament/how-parliament-works/parliament-at-work/question-time-in-the-australian-parliament/>

Асуултын цагт сайд нар өөрийн чиг үүргийн дагуу асуултад хариулахаас өөрөөр намын үзэл баримтлал, хувь гишүүний хувьд хариулт хэлэх ёсгүй. Хэрэв тус сайдын чиг үүргээс өөр тухайн цаг үеийн асуудалтай холбоотой асуулт асуувал Ерөнхий сайд хариулна.

Асуултын цагт асууж амжаагүй нэмэлт асуултын хариултыг хариуцсан сайд бичгээр хүргүүлнэ. Асуултын цаг нь зөвхөн гишүүдэд төдийгүй олон нийтийн анхаарлын төвд байдаг учраас үндэсний телевиз болон парламентын сувгаар шууд дамжуулдаг. Мөн парламентын цахим хуудсанд байршуулна.

Ерөнхий сайд өөрөө оролцох боломжгүй тохиолдолд хэн хэрхэн орлох вэ?

Парламентын дарга асуултын цаг эхэлснийг зарлахад Ерөнхий сайд асуулт асуухаас өмнө оролцож байгаа сайд нарын ирцийг танилцуулна. Асуултын цагт оролцоогүй сайд нарын шалтгааныг (төрийн яаралтай ажилтай, өвчтэй, гадаадад томилолттой байгаа) танилцуулж, оронд нь аль сайд асуултад хариулахыг танилцуулна, эсхүл өөрөө тухайн сайдаа орлож асуултад хариулдаг байна. Харин Ерөнхий сайд өөрөө мэдээлэл хийх, асуултын цагт оролцох боломжгүй тохиолдолд Ерөнхий сайдыг төлөөлөх сайд мэдээлэл хийж асуултад хариулна.

Хүснэгт 5. Асуултын цагт тавьсан асуултын тоо (2007-2019 оны байдлаар)

Он	Асуулт / бичгээр урьдчилан мэдэгдсэн /	Асуулт / шууд буюу урьдчилан мэдэгдээгүй/	Чуулган хуралдааны нийт тоо
2007*	1046	904	50
2008	554	1290	69
2009	616	1187	68
2010*	421	948	55
2011	621	882	64
2012	540	899	63
2013*	239	817	48
2014	644	1433	76
2015	1445	1371	75
2016*	711	945	51
2017	255	1155	64
2018	340	1304	65
2019*	16	206	10

* Сонгуулийн жил

ХАВСРАЛТ. Бусад орнуудын туршлагын харьцуулалт

	Сингапур <u>Question time</u>	Малайз <u>Minister's Question Time</u>	Герман <u>Questions to the Federal Government</u>	Болгар <u>Questions</u>
Ерөнхий сайд, сайдад асуулт тавих цаг тов, нэршил	Даваа, Мягмар, Лхагва, Пүрэв, Баасан гарагийн Парламентын хуралдаан бүрийн эхний 1 цаг 30 минутад Засгийн газарт асуулт тавих цаг байна.	Засгийн газрын гишүүд долоо хоногт 2 удаа Мягмар, Пүрэв гарагт Парламентын гишүүдийн асуултад хариулт өгдөг. 2018 оны сонгуулиар Парламентад 3 гол шинэчлэл хийх болсны нэг нь” Ерөнхий сайдад асуулт тавих цагтай болох” байсан. Одоогоор хэрэгжүүлээгүй байна.	Засгийн газрын хуралдааны дараа Лхагва гараг бүрийн 13 цагаас Засгийн газрын хуралдааны талаар товч танилцуулгыг 30 минут хийдэг бөгөөд гишүүд асуулт асуух эрхтэй байдаг. 2018 онд анх удаа Ангела Меркель Бундестагт Ерөнхий сайдын асуулт, хариултын цаг”-тай болгосон.	Долоо хоног бүрийн Баасан гарагийн хуралдааны сүүлийн 3 цагт Засгийн газрын асуултын цаг байна. Үндэсний Ассамблейн дэгийн дагуу Засгийн газрын нийт үйл ажиллагаа, бодлого арга хэмжээний талаарх асуултад Ерөнхий сайд хариулт өгнө.
Гишүүдийн асуулт асуух эрх	Парламентын бүх гишүүд асуулт асууж, хариулт авах эрхтэй.	Парламентын бүх гишүүд асуулт асууж, хариулт авах эрхтэй.	Парламентын бүх гишүүд асуулт асууж, хариулт авах эрхтэй.	Парламентын бүх гишүүд асуулт асууж, хариулт авах эрхтэй.
Ерөнхий сайд болон Засгийн газрын гишүүдийн асуулт хариултын үргэлжлэх нийт хугацаа	Асуулт, хариултын нийт үргэлжлэх хугацаа нь 90 минут хүртэл байж болно. Шаардлагатай тохиолдолд Парламентын дарга асуулт, хариултыг богиносгосон хугацаагаар явуулж болно.	Засгийн газрын асуултын цаг нь 30 минут үргэлжилнэ.	Асуултын цаг нь 30 минут үргэлжилнэ.	Засгийн газрын асуултын цагийн нийт үргэлжлэх хугацаа 3 цаг байна.
Гишүүдийн асуулт тавих тоо, хугацаа	Гишүүн 3 асуулт асууж болно. Хариултыг тодруулах үүднээс нэмэлт асуулт асууж болох ба Парламентын дарга шаардлагагүй гэж үзвэл нэмэлт асуулт асуухыг зөвшөөрөхгүй байж болно.	Гишүүн үндсэн асуултаас гадна нэмэлт 3 асуулт асууж болно. Үндсэн болон нэмэлт асуулт хариулт нь 10 минутаас хэтэрч болохгүй.	Асуултын цагт 2 асуулт тавьж болно. Мөн 2 нэмэлт асуулт тавьж болно. Парламентын дарга хуралдааны хугацаа хангалттай гэж үзвэл гишүүдээс нэмэлт асуулт тавихыг зөвшөөрнө.	Гишүүн 2 асуулт асууна. Асуулт тавих хугацаа нь 3 минут байх бөгөөд хариулт өгөх хугацаа нь 5 минут байна. Тодруулга авах үүднээс нэмэлт 2 асуулт асууж болох бөгөөд нэмэлт асуултын хугацаа 2 минут байна. Нэмэлт асуултад хариулах 2 минут байна.
Асуулт хариултын хугацаанд асуултад хариулж амжаагүй тохиолдолд	Гишүүний асуултад хариулж амжаагүй бол бичгээр хариу ирүүлнэ.	Гишүүний асуултад хариулж амжаагүй бол бичгээр хариу ирүүлнэ.	Гишүүний асуултад хариулж амжаагүй бол долоо хоногт багтаан бичгээр хариу ирүүлнэ.	Гишүүний асуултад хариулж амжаагүй бол бичгээр хариу ирүүлнэ.
Ерөнхий сайд, сайд хуралдаанд оролцох боломжгүй	Ерөнхий сайд, сайд оролцох боломжгүй бол асуултыг тухайн Засгийн газрын гишүүн оролцсон хуралдаанд тавьж хариулт авах, эсхүл хариуг бичгээр авч болно.		Ерөнхий сайд, сайд оролцох боломжгүй бол асуултыг тухайн Засгийн газрын гишүүн оролцсон хуралдаанд тавьж хариулт авна.	Ерөнхий сайд, сайд оролцох боломжгүй бол энэ тухай мэдэгдэж асуултыг хойшлуулах хүсэлт гаргана.

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

Их Британи

- Prime Minister's Questions, Richard Kelly, Parliament and Constitution Centre, 9 February 2015, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN05183/SN05183.pdf>
- UK parliament, Question time, https://www.parliament.uk/about/how/business/questions/?__cf_chl_managed_tk__=5Hh2FR7IMebZwCAJ1J2LZvxEW69qbYWnouQhTOUaoDM-1642474192-0-gaNycGzNDT0
- STANDING ORDERS, PUBLIC BUSINESS 2021, https://publications.parliament.uk/pa/cm5802/cmstords/so_804_2021/so-804_02122021.pdf
- UK parliament, MPs Guide to Procedure, Prime Minister's questions <https://guidetoprocure.parliament.uk/collections/nPylcSv3/prime-ministers-questions>

Ирланд

- DÁIL ÉIREANN, STANDING ORDERS RELATIVE TO PUBLIC BUSINESS, 2020, https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/parliamentaryBusiness/standingOrders/dail/2021/2021-01-27_consolidated-dail-eireann-standing-orders-january-2021_en.pdf
- House of the Oireachtas, Parliamentary questions, <https://www.oireachtas.ie/en/debates/questions/>
- Канад
- House of Commons Canada, Question https://www.ourcommons.ca/about/OurProcedure/Questions/c_g_questions-e.htm
- House of Commons Canada, Oral Question https://learn.parl.ca/sites/Learn/default/en_CA/GuideToHOC/Day
- Standing orders of House of Commons <https://www.ourcommons.ca/About/StandingOrders/Index-e.htm>

Австрали

- Rules governing questions, https://www.aph.gov.au/About_Parliament/House_of_Representatives/Powers_practice_and_procedure/Practice7/HTML/Chapter15/Rules_governing_questions
- Question Time in the Australian Parliament, <https://peo.gov.au/understand-our-parliament/how-parliament-works/parliament-at-work/question-time-in-the-australian-parliament/>

Герман

- Rules of Procedure of the German Bundestag and Rules of Procedure of the Mediation Committee <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80060000.pdf>
- https://www.bundestag.de/en/parliament/function/scrutiny/instruments_scrutiny-245710

Сингапур

- <https://www.parliament.gov.sg/about-us/parliament-information/sitting-of-parliament>
- STANDING ORDERS OF THE PARLIAMENT OF SINGAPORE, <https://www.parliament.gov.sg/docs/default-source/default-document-library/standing-orders-of-the-parliament-of-singapore.pdf>

Болгар

- RULES of Organization and Procedure of the National Assembly, <https://www.parliament.bg/en/podns>
- Малайз
- Malaysian Parliamentary Procedure: A Guide to the Standing Orders of the Dewan Rakyat <https://drive.google.com/file/d/1Fd-PIdvqDZupXDCjPm85MGc2jb2yaQNV/view>

Бусад

- Serban, Ruxandra; (2020) Questioning Prime Ministers: Procedures, Practices and Functions in Parliamentary Democracies. Doctoral thesis (Ph.D), UCL (University College London) https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10090111/9/Serban_10090111_Thesis_revised.pdf